

Lenka Merglová-Pánková a Jan Mergl – Jan Koula, novorenesančník a vlastimil. Užití umění v tvorbě architekta 19. století

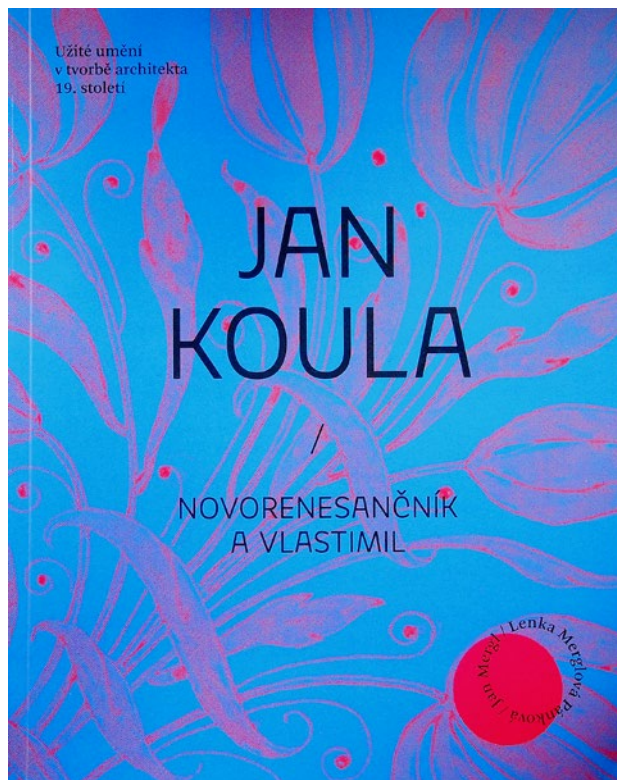
V roce 2019 uspořádalo Západočeské muzeum v Plzni výstavu, věnovanou 100. výročí úmrtí významného českého architekta, historika, pedagoga, národopisce a umělce Jana Kouly (1855–1919). Velkolepá výstava se těšila značnému zájmu návštěvníků, a proto potěší, že její součástí se stala i výpravná kniha (obr. 1).¹ Vydávání katalogů a doprovodných publikací k výstavám je u Západočeského muzea bohužel výjimečným počinem, na druhou stranu ostatní instituce jsou na tom velice podobně. Oč zapracovanější a systematičtější je například přístup Západočeské galerie, byť ani v jejím případě se ediční činnost nevyhýbá potížím.

Jan Koula byl všestrannou osobností, tak typickou pro druhou polovinu 19. století; jako u mnoha jiných však postupem času bylo jeho jméno z velké části zapomenuto. Koula se narodil v roce 1855 v Českém Brodě, vystudoval reálnou školu a pražskou polytechniku. Zásadní bylo především jeho studium na vídeňské Akademii výtvarných umění, kde se kromě architektury věnoval i malířství portrétů a krajinářství; všechny tyto schopnosti pak zúročil ve

své celoživotní tvorbě. Po návratu z Vídně nastoupil jako asistent na fakultě architektury pražské polytechniky, kde se stal nejprve docentem, později profesorem architektonického a ornamentálního kreslení a v letech 1902–1903 zastával funkci rektora. Kromě pedagogické činnosti byl také praktickým architektem. K jeho nejvýznamnějším realizacím patří nepochybně pražský most Svatopluka Čecha, na nějž měl navazovat průkop letenskou strání s monumentální branou a novým bulvárem (nerealizováno). Z dalších staveb lze zmínit jednu z prvních českých sokoloven v Koulově rodném Českém Brodě a výstavní pavilony pro Jubilejní i Národopisnou výstavu. Řada jeho návrhů zůstala nerealizována, např. most u Národního divadla, Obecní dům v Praze nebo nový hřbitovní kostel v Českém Brodě. Společně s Antonínem Wiehlem se také zúčastnil soutěže na projekt novostavby Národního muzea a Muzea města pražského.

Ve své architektonické i užité tvorbě byl horlivým zastáncem historismu a inspiraci čerpal především v renesanci. Koulův přístup však nebyl povrchní a nevycházel jen z formální aplikace klasického tvarosloví, ale z hlubokých znalostí renesančního umění v českých zemích i v Evropě. Ještě více než architektura však Koulu oslovilo umělecké řemeslo; v této oblasti by se v jeho době jen stěží našel větší odborník. Nevyčerpatelný zdroj cenných informací

Obr. 1. Přední strana obálky knihy: Jan Koula, novorenesančník a vlastimil. Užití umění v tvorbě architekta 19. století. (Převzato z knihy)

1 MERGLOVÁ-PÁNKOVÁ, Lenka; MERGL, Jan: *Jan Koula, novorenesančník a vlastimil, Užití umění v tvorbě architekta 19. století*. Plzeň, Západočeské muzeum v Plzni, 2019.

Obr. 2. Jan Koula, nábytek pro Český interiér na Světové výstavě v Paříži, 1900. Snímek z výstavy Jan Koula, renesančník a vlastimil, kterou pořádalo Západočeské muzeum v Plzni v roce 2019. (Foto V. Marian. Za poskytnutí fotografie redakce děkuje spoluautorce publikace.)

Obr. 3. Plzeň, budova radnice čp. 1 na náměstí Republiky. Sgrafitová výzdoba hlavního průčelí, zhotovená dle Koulova návrhu. (Foto V. Douba, 1965)

nalezl Koula především ve šlechtických sbírkách, které nejen studoval, ale především důkladně dokumentoval. Vlastním nákladem vydával obrazové album *Památky umělecko-průmyslové v Čechách* (1882–1887), jež dodnes zůstávají ojedinělým publikačním projektem. Druhým, možná ještě významnějším inspiračním impulsem bylo Koulovi studium lidové kultury. Opakovaně podnikal národopisné výpravy na Slovensko i Moravu, kde pořizoval důkladnou kresebnou i fotografickou dokumentaci.

Z těchto uměleckohistorických výzkumů vycházel Koula ve své návrhářské tvorbě. Nejednalo se však o prosté kopírování tvarů a forem, ale o jejich přetvoření, kombinaci a transformaci do moderních a funkčních předmětů. Nejvýrazněji je to vidět na Koulových návrzích nábytku. Nezůstal však u jednotlivých kusů mobiliáře, ale často navrhoval i celé interiéry. Příkladem může být například „jídelna ve stylu národním“, kterou si u Kouly objednalo muzeum v Chrudimi a pak ji i začlenilo do své stálé expozice. Podobné návrhy následně připravoval i pro řadu dalších zájemců (obr. 2).

Obdobný přístup Koula využíval i u dalších návrhů v oblasti drobného užitého umění, například u kovaných mříží, kování či zábradlí, především ale u skla a keramiky. I zde vycházel ze svých výzkumů renesančního umění, které pak v nové a modernější podobě transformoval

do svých návrhů. Intenzivně při tom spolupracoval s významnými sklárny na Šumavě či v Harrachově. Velký význam kladl i na zdůraznění české tradice a původu, a proto také s oblibou používal výzdobu z českých granátů. Ty pak hojně uplatňoval i v návrzích šperků, a nechyběly ani v jeho nejvýznamnější zlatnické realizaci – rektorském řetězu Českého vysokého učení technického v Praze.

Velkou pozornost, ve své době ojedinělou, věnoval Koula středověké keramice a jejímu odbornému zpracování. Pečlivě sledoval nejen umělecké sbírky, ale i nečetné, z velké části náhodné archeologické nálezy, a svým zájmem o keramickou produkci pozdního středověku a raného novověku patří mezi první průkopníky archeologie středověku. Ještě více se jeho erudice projevila v odborných studiích věnovaných středověkým kamnovým kachlům. Zatímco Koulova činnost architekta i jeho návrhy užitého umění už ve své době narážely na odmítání či dokonce odpor progresivnějších kolegů, kteří Koulovy projekty odmítali jako zastaralé či zpátečnické, jeho postoj a přesvědčení nebyly samoúčelné. Koulův historismus totiž nevycházel z prostého staromilství, ale z hlubokého zájmu a ze snahy o pozvednutí národního sebevědomí. A prostředky k tomu hledal právě v odkazu na období, kdy se české země nacházely na vrcholu kulturního rozkvětu – tedy renesance, a v lidové kultuře – tedy ve svěbytném

Obr. 4. Jan Koula, akvarel, 1910. Návrh intarzie pro dveře radnice. (Reprodukce z knihy, s. 124. Originál kresby ve sbírce ZČM v Plzni.)

a ve své podobě nejvýraznějším projevem národního ducha, který na renesanční tradice přímo či nepřímou navazuje.

Jako přední znalec středověkého i lidového umění se Koula zcela pochopitelně stal nepostradatelným členem řady odborných organizací a veřejných spolků. V roce 1892 byl ustanoven správcem sbírek národopisu a historické archeologie Národního muzea v Praze, kde působil téměř do konce svého života. Koula převzal správu právě v době, kdy byla dokončena nová budova Národního muzea a bylo třeba vybudovat nové expozice. Zároveň došlo k rozdělení dosud jediné (pre)historické sbírky na pravěkou a historickou část, a právě Koula stál nejen u jejího zrodu, ale zásadně ovlivnil rozvoj tohoto souboru i výzkumu středověké hmotné kultury. Jeho publikace v odborném tisku i populárně zaměřené články jsou dodnes cenné nejen shromážděným materiálem, ale i analytickými úvahami (práce o středověké keramice či vývoji středověkého šperku).

Neopominutelná je i činnost Jana Kouly jako jednoho z prvních památkářů. Významně se angažoval ve sporech o rekonstrukci hradu Karlštejna, kde především díky jeho úsilí zůstaly ve víceméně intaktní podobě zachovány nejcennější středověké části, především kaple sv. Kříže a sv. Kateřiny. Byl spoluzakladatelem a dlouholetým předsedou Klubu Za starou Prahu a z této pozice se zasadil

o dochování či alespoň dokumentaci řady pražských památek. K jeho významným památkovým realizacím patří důkladný průzkum a dokumentace chátrající plzeňské radnice a také návrhy na její rekonstrukci. Právě zde zúročil svou důkladnou znalost renesančního umění a vlastní návrhy. Koulovým dílem jsou například prakticky veškerá sgrafita na radničním průčelí, neboť původní fasáda byla v 19. století již zcela zničena (obr. 3). S citlivostí a taktem pak navrhl řadu interiérových dekorací, mimo jiné množství dřevěných intarzií v jemu blízkém novorenesančním stylu (obr. 4). Na rozdíl od mnoha tehdejších (i soudobých) architektů si byl dobře vědom hodnoty intaktní nálezové situace a tam, kde nemohly být původní prvky zachovány, pořizoval alespoň podrobnou dokumentaci. Kromě plzeňské radnice pracoval i na obnově Pražského hradu, Schwarzenberského paláce nebo Míčovny v Královské zahradě.

Knihy Lenky Merglové-Pánkové a Jana Mergla se nesaží o vyčerpávající zpracování Koulova života ani díla. Velmi důkladně analyzuje Koulovo odborné pozadí a způsob, jakým je využívá pro vlastní návrhy. Velmi dobře autoři vystihli základní podstatu Koulovy osobnosti: význam poznání a jeho využití k dalším realizacím. Všechny Koulovy návrhy, ať již jde o architekturu nebo užité umění, vyvěrají z hluboké znalosti původních uměleckých i řemeslných technik a výtvarného citění a dávají mu nový, modernější smysl. A jak už bylo výše řečeno, v pozadí tohoto procesu stojí Koulova hluboká láska k vlasti a národu, o jejíž povznesení se více či méně úspěšně snažil. Toto komplexní poznání Koulovy osobnosti (ale samozřejmě i řady jeho současníků) patří k nejcennějším přínosům knihy.

I po formální stránce je předložená publikace vynikajícím dílem. Text je čtivý i pro laického čtenáře, jen rozvržení obsahu hlavních kapitol je v některých případech poněkud nejasné. To ale – alespoň se tak domnívám – vyplývá spíše z komplexnosti Koulova odkazu než neujasněnosti autorů; není tak vždy možné oddělit, kdy byl více „novorenesančníkem“ a kdy „vlastimilem“. Obsah je doplněn řadou graficky odlišených exkurzů a především velkým množstvím kvalitních reprodukcí, které prakticky v úplnosti dokumentují popisované oblasti Koulových aktivit. Obsáhlý text je doplněn i edicí nepublikované studie o počátcích a vývoji česko-moravsko-slovenské majoliky, která bude cenným zdrojem i pro současné badatele. Samozřejmostí je bohatý poznámkový aparát i podrobný seznam literatury. Zamrzí však absence cizojazyčného resumé, které by v publikacích tohoto typu mělo být zcela samozřejmé. Potěšující je grafické zpracování celého díla – kromě cenného obsahu se tak i recenzovaná kniha stává uměleckým zážitkem, ze kterého by měl i Jan Koula určitě radost.

Martin Čechura

Autor

PhDr. Martin Čechura, Ph.D.

archeolog

Západočeské muzeum v Plzni

tel.: 731 446 354, e-mail: mcechura@zcm.cz